

ПОЕТИКА ПОЗАЗБІРКОВОЇ ЛІРИКИ ВАСИЛЯ ГРЕНДЖІ- ДОНСЬКОГО 1932–1939 РОКІВ

Науковий вісник Ужгородського університету. Серія: Філологія.

Випуск 1 (55)

УДК 821.161.2–1.09 (s477.87) Гренджа-Донський DOI: [https://doi.org/10.24144/2663-6840/2026.1.\(55\).169-175](https://doi.org/10.24144/2663-6840/2026.1.(55).169-175)

Шетеля В., Кордонєць О. Поетика поаззбїркової лїрики Василя Гренджї-Донського 1932–1939 рокїв; кїлькїсть бїблїографїчних джерел – 13; мова українська.

Анотація. У запропонованїй статтї вперше зроблено спробу проаналїзувати поетичний доробок одного з найпродуктивнїших українських закарпатських письменникїв – Василя Гренджї-Донського, а саме поезїї, написанї в перїод з 1932-го по 1939 рік, що не склали окремої збїрки і не ввійшли до опублїкованої в 1936 роцї книги «Тобї, рїдний краю». Актуальнїсть дослїдження зумовлена тим, що цї художнї тексти до сьогоднї ще не введенї до наукового обїгу.

Мета статтї полягає в аналізі поетики поаззбїркових лїричних текстїв В. Гренджї-Донського 1930-х рокїв. Для досягнення поставленої мети зроблено загальний огляд поаззбїркової лїрики письменника обраного перїоду, систематизовано й класифїковано ключовї мотиви цих творїв, здїйснено їх ідейно-художнїй аналіз. У статтї застосовано прийоми культурно-їсторичного, герменевтичного, естетичного, бїографїчного методїв лїтературознавчого аналізу.

У ходї дослїдження простежено, що в 1930-х роках В. Гренджа-Донський помїтно вдїїшов від активної громадської дїяльностї і значно менше став писати поетичнї тексти. З'ясовано, що в лїрицї цього перїоду він опоетизовує минуле, звертається до фольклорних джерел та мотивїв, захоплюється природою. Тут переважає пейзажна лїрика. Зроблено висновок, що поет-романтик таким чином вдається до ескапізму, намагається втекти в природу, яка дає йому життєвї сили, відновлює душевну рївновагу. Митець захоплюється лїтнїми й зимовими пейзажами рїдного краю. Картини осїнньої природи заохочують до філософських роздумїв про сенс життя, його швидкоплиннїсть.

Проаналїзовано поаззбїркову лїрику, в якїй В. Гренджа-Донський осмислює тему митця та мистецтва. З'ясовано, що у розумїннї поета мистецтво виконує терапевтичну функцію. У контекстї теми митця та мистецтва проаналїзовано епїстолярну лїрику письменника, адресовану колегам по перу. В ходї дослїдження встановлено також, що громадянська лїрика в доробку 1930-х рокїв представлена слабше порївняно з попереднїм десятилїттям. Автор порушує проблеми бїдностї, голоду, безробїття, ренегатства, мовного питання, оспївує трагїчні подїї боротьби за незалежнїсть країн у часи Карпатської України.

Ключовї слова: лїтература Закарпаття, поаззбїркова лїрика, пейзажна лїрика, ескапізм, епїстолярна лїрика, громадянська лїрика, їнтимна лїрика, автобїографїзм.

Формулювання проблеми. У 1920-х роках ХХ столїття В. Гренджа-Донський надзвичайно продуктивно працював у лїрицї. У цей час одна за одною вийшли друком п'ять його поетичних збїрок. Крім того, значна частина вїршїв (понад 125 текстїв), написаних у перїод з 1922 по 1931 рік, залишилася поза цими збїрками, друкувалася на сторїнках крайової перїодики або їснувала в авторських рукописах і побачила свїт лише в першому томї дванадцятитомника в роздїлі V «Пїснї зелених гїр» (1922–1931 рр.) [Шетеля; Кордонєць 2025, с. 142]. У 1930-х роках вийшла друком всього лише одна поетична збїрка «Тобї, рїдний краю» (Ужгород, 1936). Проте, як і в 1920-х роках, до оригїнальної збїрки увїйшли не всї поетичнї тексти митця, написанї в цей час. Вони й донинї не введенї до наукового обїгу, а тому дослїдження їх саме на часї.

Аналіз дослїжень. Поетичний доробок В. Гренджї-Донського незмінно залишається в центрі уваги науковцїв, що втїлюється як у фундаментальних працях, так і в розвідках, присвячених окремим аспектам його поезїї. Уваги заслуговують працї М. Мольнара, О. Мишанича, Ю. Балеги, Б. Романенчука, Л. Голомб, В. Барчан, Н. Ференц, М. Козак, В. Шетелї та їн. Погляди дослїдникїв збїгаються в тому, що В. Гренджа-Донський став для Закарпаття таким пробудником, яким був І. Котляревський для Надднїпряниччини, М. Шашкевич – для

Галичини, а Ю. Федькович – для Буковини [Романенчук 1981, с. ХІ]. Усї науковцї одноголосно вказують і на належнїсть творчостї поета до романтичної стильової течїї, на її величезне значення в суспїльному, культурному та духовному поступї рїдного краю [Шетеля 2013, с. 221].

Фундаментальним дослїдженням є навчальний посїбник В. Барчан «Поетична творчїсть Василя Гренджї-Донського», в якому вперше зроблено цїлісний аналіз поетичного доробку митця. Дослїдниця відзначила в лїрицї перших трьох збїрок поета наявнїсть сильного романтичного струменя, поряд з яким спостерїгається тенденція до використання засобїв та прийомїв реалїстичного та неоромантичного письма [Барчан 2004, с. 25].

Окремим аспектам лїрики письменника присвяченї лїтературознавчї розвідки М. Козак, котра дослїджувала романтизм [Козак 2002] та фольклорнї мотиви його поезїї [Козак 2000]; Н. Ференц, котра проаналїзувала шевченкіану В. Гренджї-Донського [Ференц 2014], розкрила оригїнальнїсть втїлення ідеї соборностї України у творчостї митця [Ференц 1994].

В окремих працях ми аналізували поетику романтизму в збїрках «Квіти з тернєм» та «Золотї ключї», дослїджували синтез мистецтв у поетичних текстах митця, ідею пробудження нацїональної свїдомостї закарпатцїв у лїрицї В. Гренджї-Донсько-

го, вказували на її суспільно-виховний потенціал. У нашій попередній розвідці через великий об'єм аналізованого матеріалу ми обмежилися дослідженням позазбіркових поетичних текстів письменника 1920-х років [Шетеля; Кордонець 2025, с. 143]. Нинішня ж праця є логічним продовженням наших наукових пошуків у темі позазбіркової лірики митця наступного десятиліття.

Мета статті, завдання. Мета статті – здійснити аналіз поезики ліричних текстів В. Гренджі-Донського 1930-х років, які не склали окремої збірки та не були включені до видання «Тобі, рідний краю», ввести їх у науковий обіг. Досягнення мети дослідження передбачає реалізацію таких завдань: зробити загальний огляд корпусу позазбіркової лірики В. Гренджі-Донського 1930-х років; систематизувати й класифікувати ключові мотиви аналізованих творів; здійснити ідейно-художній аналіз поетичних текстів.

Методи та методика дослідження. У дослідженні застосовано прийоми культурно-історичного, герменевтичного, естетичного, біографічного методів літературознавчого аналізу.

Виклад основного матеріалу. З початку 1930-х років В. Гренджа-Донський через події, пов'язані із забороною журналу «Наша земля», цькування й переслідування з боку ворожої преси та окремих впливових урядовців, загрозу звільнення з роботи, заборону публічних виступів зі своїми творами помітно відійшов від активної громадської діяльності. «До підриву здоров'я поета спричинилася, – як зазначає З. Гренджа-Донська, – не тільки вичерпуюча праця та цькування і напади ворогів, але і проблеми в родинному житті. На цей час припадає й розв'язання його подружжя і втрата молодшої дочки, яку дружина, покидаючи родину, забрала з собою. Поет ніколи більше в житті не побачив своєї молодшої дочки, крім 10-хвилинної зустрічі сім років пізніше» [Гренджа-Донський 1988, с. 94]. Усе це, за слушним спостереженням М. Мольнара, негативно позначилося і на подальшій літературній творчості письменника, котрий «починав дедалі більше захоплюватися минулим, звертатися до фольклорних джерел та мотивів, милуватися природою свого краю» [Мольнар 1990, с. 126].

Цілком закономірно, що в 1930-х роках побачила світ лише одна поетична збірка (на відміну від п'яти у 1920-х). Показовим є і кількісний показник: якщо впродовж 1922–1931 років поет написав понад 125 позазбіркових віршів («Пісні зелених гір»), то в період з 1932 по 1939 рік – лише 38. Прикметно й те, що значна частина розрізнених віршів 1920-х років активно друкувалася на сторінках крайової періодики [Шетеля; Кордонець 2025, с. 143], тоді як із 38-ми поезій досліджуваного періоду побачили світ всього дві: вірш «Трембіта» в «Календарі Українського Робітничого Союзу» (1936) та вірш «Мені в наруччі умирав» у празькому журналі «Пробоем» (1939). Решта ж залишилася в рукописах і побачила світ у додатку до VI розділу першого тому дванадцятитомного зібрання творів В. Гренджі-Донського під назвою «Поезії з рр. 1932–1939».

М. Мольнар зазначає, що в 1930-х роках «поет поступається своїм першим місцем у ліриці серед поетів Закарпаття <...> і висувається на перший план в епіці та прозі» [Мольнар 1990, с. 126].

Що ж до збірки «Тобі, рідний краю», то до неї увійшло 13 віршів та фрагменти епосу «За волю Срібної Землі», присвяченого подіям Гуцульської Республіки 1918–1919 років. Поява книжки не викликала схвальних відгуків у середовищі тогочасних місцевих критиків, які не побачили зростання й удосконалення майстерності її автора і висловили низку зауважень щодо художньої вартості збірки, вказавши на наслідування народних пісень, розробку старих тем, відірвану від життя «передвоєнну» ліричність, простоту форм і рим. У рецензії на збірку зазначалося, що автор поквапився з публікацією: «Її ще треба було пересіяти та доповнити. Від Гренджі-Донського, що є загалом добрий і вироблений поет, ми в праві вимагати більше письменницької дбайливості» [И. Т. 1990, с. 238].

О. Мишанич зауважував, що остання довієнна збірка митця – це переважно інтерпретація народних переказів та повір'їв [Мишанич 1992, с. 281]. Погоджуємось із В. Барчан, котра, маючи на увазі вірші, видрукувані в часописах, справедливо зазначає, що в тодішньому поетичному доробку В. Гренджі-Донського було чимало творів, вартих друку в збірці, яку натомість склали переспіви народних переказів, настроєва, пейзажна суб'єктивно-лірична поезія та кілька віршів на громадянсько-патріотичну тематику [Барчан 2004, с. 47]. Але чи не свідчить це про те, що письменник через пережиті життєві потрясіння як митець-романтик вдається до втечі в природу, намагається в її гармонії віднайти власний душевний спокій? Відзначимо, що такий прийом просторового ескапізму у світовій літературі є доволі популярним, спостерігаємо його ще з часів Франческо Петрарки, який з нагоди сходження на гору Венту 26 квітня 1336 року написав твір у формі листа до свого друга Діоніджі. Цей похід італійського митця не мав якоїсь конкретної практичної мети, це була свого роду спроба усамітнення для насолоди прекрасною природою. Нижче проаналізуємо не залучений до збірок поетичний доробок митця 1930-х років і спробуємо дати відповідь на це питання.

На відміну від позазбіркових поетичних текстів В. Гренджі-Донського 1920-х років, де домінує громадянська лірика, в неопублікованому доробку 1930-х років переважає пейзажна лірика. І не дивно, бо саме в цей період митець активно подорожує Закарпаттям. Його дочка згадує: «Не було літа, щоб поет не вибрався кудись у гори, як не з більшим або меншим гуртом близьких друзів, то й сам або з дружиною. Для нього природа була усім. Він обожав Карпати і міг не раз зворушитись до сліз, дивлячись на їх красу» [Гренджа-Донський 1988, с. 139].

Ці подорожі органічно вилилися в поетичних пейзажних замальовках циклу «Знов у гори!», написаного 1932 року. Відкриває цикл поезія «Прощай, Ужгород!»; в якій ліричний герой, розпочинаючи довгу мандрівку, прощається зі своїм рідним пре-

славним столичним містом. У цьому зверненні-прощанні відчуваються теплі й щирі почуття до рідних локацій, до антропоморфного замку, до його славного минулого, постає візія щасливого майбуття: «Ужгородський замок – славний город, / він стеріг віками пробуття, / знає він і про біду й про голод, / та він діжде кращого життя!» [Гренджа-Донський 1981, с. 301]. Наступні поезії циклу «На полонині “Рівна”», «В підніжжі “Боржави”», «Синьовирське озеро» постають своєрідними зупинками ліричного героя-мандрівника у знакових локаціях його маршруту. У цих текстах автор, подібно до фотографа, фіксує панорамні краєвиди, створюючи словесні ескізи навколишньої природи: «Нас зустріли гайвороння чвари, / може задрять озера красу, / цю красу, якій немає пари, / я в душі з собою понесу» («Синьовирське озеро») [Гренджа-Донський 1981, с. 301].

Рефлексії над красою природи спостерігаємо і у віршах «На Минчолі», «Зимовий день», «На “Стозі” перший сніг». Прикметно, що ліричний герой однаково захоплюється як літніми, так і зимовими пейзажами, вміє побачити красу природи в її протилежних проявах. Однак абсолютно інше емоційне навантаження мають поезії, в яких зображені осінні пейзажі («Осінні сонати», «Елегія осені»). Природа в цих віршах – вже не лише об’єкт споглядання й замилювання, а й каталізатор для філософських роздумів про швидкоплинність часу, про сенс людського буття, його абсурдність. Тут переважають меланхолійні настрої, смуток, екзистенційна туга. Так, у вірші «Елегія осені» ліричний герой споглядає неминучість згасання осінньої природи, де «пташки спів занімів, не луна, не гуде, / гине свист, жовкне лист, бір колір проміння» [Гренджа-Донський 1981, с. 314]. Невідворотність згасання всього сущого викликає внутрішній протест у ліричного героя, який наважується спрямувати до Небес екзистенційне запитання: на кому лежить провина за цю минулість? Сповнену глибокого фаталізму відповідь знаходимо в останній строфі: «Та озвався Той, що життям керує, / Що одних ростить, а других душить: / “Мій закон ніхто не перемудрує: / Хто зродився, раз умерти мусить...”» [Гренджа-Донський 1981, с. 314].

Душевну гармонію і внутрішній спокій віднаходить ліричний герой В. Гренджі-Донського у вірші «Зелений ліс». Ліс постає тут як живий організм, єдиний у всій багатогранності та розмаїтті його флори і фауни. Стара вільха, кремезний клен, берези, трава, бук, соловій, перепел, орел, чорний кіс, зозуля, сернюк, дятел, білки, павук-жерун співіснують поруч в органічній цілості і всеохопній суголосності, немов «в ліску сто різних струн / шумить, брентить, гуде <...> росте, кипить буття, / тут дійсністю звучить / симфонія життя» [Гренджа-Донський 1981, с. 310]. У фінальній строфі вустами ліричного героя сам автор декларує своє зінання: «Люблю зелений ліс, / куди блукаю сам, / для мене він приніс / не раз душі бальзам» [Гренджа-Донський 1981, с. 310].

У вірші «Коли у мене в серці повно жалю...» простежуємо характерний для літератури доби

модернізму ескапізм – втечу в природу, яка своєю дикістю, чистотою й гармонією протиставляється залюдненому місту з його ворожістю й щоденними проблемами, що пригнічують людину: «Коли у мене в серці повно жалю – / тікаю в гори, у ліси мерцій, / Природу-неню завжди відшукаю, / вона ж бо лікар і дорадник мій» [Гренджа-Донський 1981, с. 314]. Ліричний герой знаходить утіху для зраненої душі в кожній дрібниці: в кущі, деревці, скелях, камінні, запашній ялиці, у вітрі, пелюстках-сніжинках. Особливого значення набуває тут образ гір – символ висоти духу, місце для усамітнення і духовного самовдосконалення.

Подібними ескапічними настроями пройнята й поезія «Спогади», в якій автор створює ідилічну пейзажну панораму, де «цвітуть поля, рясніють квіти, / в блакиті сонечко бреде, / тут зелень-зелень – сонця діти, / радіє, стелиться, гуде» [Гренджа-Донський 1981, с. 308]. Проте тут втеча ліричного героя відбувається відразу в двох вимірах. Перший вимір – просторовий – відхід у природу: «Так гарно тут прожить весною, / Далеко з міста від людей, / Блукаючи по траві росю, / Повітря ссати до грудей» [Гренджа-Донський 1981, с. 309]. Другий же вимір – часовий – повернення в минуле: «Сюди блукав колись я з татом, / Прожив дитячі часи, / Мені куток цей дав багато, / Любов до волі, до краси. / Тут я пізнав природу, квіти, / Бо всеньке літо тут провів, / Любив сміятись і радіти / І слухати пташини спів» [Гренджа-Донський 1981, с. 309]. Саме поєднання цих двох вимірів дає поету таке жадане зцілення душі й відновлення внутрішньої гармонії: «Сюди так радо повертаю / На кілька днів, хоч раз на рік, / Дитячий вік собі згадаю, / Щасливий, безтурботний вік» [Гренджа-Донський 1981, с. 309]. Таким чином, у згаданих поезіях спостерігаємо поєднання просторового та внутрішнього (уявного) ескапізму для досягнення психотерапевтичної мети і подолання кризового стану свідомості.

У поазбірковій ліриці В. Гренджі-Донського 1932–1939 років особливої ваги набувають поезії, в яких автор продовжує осмислювати традиційну для романтизму тему митця та мистецтва, а також їхню роль у суспільному житті. У вірші «Моє перо» поет олюднює свій творчий інструмент, перетворюючи його на свого друга й дорадника, який допомагає митцю долати життєві труднощі: «Чи біль на серці, чи наруга, / або давить жура, / я завжди звернуся до друга, / до мого пера» [Гренджа-Донський 1981, с. 315]. У розумінні ліричного героя перо – це дуже чутливий і тонко налаштований інструмент фіксації його думок, який «всі звуки струн запише, веселі і сумні». Але одночасно перо виконує й лікувальну та зцілювальну функції, вміє вислухати, потішити й розігнати журбу: «Воно наслухається досить, / спочатку до кінця, / в руках трясеться і запросить / чорнила й папірця» [Гренджа-Донський 1981, с. 316]. Метафора «побратимства» з пером підкреслює нерозривну єдність митця з його покликанням: «На все життя ми побратались, / мій друг – моє перо» [Гренджа-Донський 1981, с. 315]. Завершує поезію строфа, в якій мис-

тецтво постає як незнищенна й непідвладна часу духовна субстанція: «Його іржа не роз'їдає, / ідеке його жало, / ні пил на нього не сідає... / перо, мове перо!» [Гренджа-Донський 1981, с. 316]. В образі витривалого до іржі пера, що здатне протистояти злу, поет утверджує ідею невмирущості творчого слова та його високу суспільну місію.

Серед поетичних текстів В. Гренджі-Донського аналізованого періоду особне місце належить епістолярній ліриці. Це дві поезії, адресовані до друзів і колег по перу – «Лист до поетеси Миколаї Божук» і «Лист до поета в Рим» (до Зореслава). Перший вірш-лист, датований 14 вересня 1932 року, є поетичним привітанням поетеси Миколаї Божук з нагоди її одруження. Поезію можна умовно поділити на дві частини. У першій автор щиро радіє цій події в житті письменниці та шле їй найкращі побажання: «Гуцільщини ти ясна зоре, / не знай за лихо і за горе, / не знай, що зрада, що жура» [Гренджа-Донський 1981, с. 316]. В. Гренджа-Донський іронізує над ефемерним «щастям» митців, зауважуючи, що в реальному житті поети рідко його зазнають: «Багато щастя вам бажаю! / Його поети зрідка мають. / Поет про щастя тільки мріє, / хоч денно стораз прорече, / його здобути він не вмє, / воно із рук йому втече» [Гренджа-Донський 1981, с. 323]. Проте, як зазначає поет, бувають і щасливі винятки, чого він і бажає своїй товаришці по перу. У другій частині поезії-листа адресант просить розповісти про любі йому місця, в яких колись вони разом бували, про Великий Бичків, гірську ріку, про старого козака, що стрибав з мосту у воду й образ якого митець опоетизував у раніше написаній поезії «На Тисі» [Штетеля; Кордонець 2025, с. 145]. Та найбільше поета цікавить свідомо й активна молодь, яку він по-батьківськи, з теплотою називає дітьми: «А це нового що в Бичкові, / Чи “діти” всі здорові? / Чи ще цвіте бичківський цвіт, / то ж передай їм мій привіт» [Гренджа-Донський 1981, с. 324].

Поезія «Лист до поета в Рим» написана 1933 року й адресована Зореславу (Степан Сабол), котрий у період із 1931 по 1934 рік здобував вищу теологічну освіту в Римі. Митець одразу пояснює, що пише листа віршами «на те, щоб (адресат – В.Ш., О.К.) мав веселий день, / це звуки рідні з рідних струн, / відламки це гірських пісень, / акорди Закарпаття, / про радість і прокляття» [Гренджа-Донський 1981, с. 324]. Автор щиро ділиться з другом своєю радістю, оскільки після нещасливого першого подружжя взяв шлюб із чудовою дівчиною (друга дружина В. Гренджі-Донського Маруся): «Охота є і настрої непогані, / бо двоє нас волочить тяготу: / взяв дівчину, – на щочках цвітрум'яний / і вигнав я із хати самоту...» [Гренджа-Донський 1981, с. 324]. У наступних рядках митець переходить до висвітлення суспільно-політичної ситуації в краї й зазначає, що багато пише, проте, «хоч думки летять у світ на волю», через економічну кризу нема де їх опублікувати, бо «голод – гість наші, часто під вікном, / в робітників нема роботи, / книжки-журнали сплять блаженним сном, / їх не купують “патріоти”» [Гренджа-Донський

1981, с. 325]. Окресливши широку панораму соціальних негараздів у краї, поет актуалізує злободенне мовне питання, яке нерідко стає інструментом політичних маніпуляцій, спрямованих на дестабілізацію суспільства та реалізацію принципу «розділяй і володарюй»: «Та все ж одним ми чванитися можемо: / Це “славний” “язиковий” наш “вопрос”, / Танцюй, як пан велів, небоже, / мішай і плутай та роби хаос!» [Гренджа-Донський 1981, с. 325]. Митець проводить історичну паралель, порівнюючи сучасників-колаборантів, які провокують мовний хаос, із деструктивною постаттю імператора Нерона. Ця алюзія підкреслює катастрофічні наслідки їхньої діяльності для національної культури, подібні до пожежі в Римі: «І наші палії ідуть слідом за ним (за Нероном – В.Ш., О.К.), / палять, руйнують, нищать рідну стріху, / у порох топчуть наші народний скарб, ганяють прегарну, милу, рідну мову, перед деспотами навколішки як раб, / не зерно сіють, а саму половину...» [Гренджа-Донський 1981, с. 326]. Так, у поетичній формі В. Гренджа-Донський майстерно відтворив картину тогочасної дійсності на Закарпатті.

Як уже зазначалося, на відміну від творчості 1920-х років, громадянська лірика в позазбірковому доробку письменника 1930-х років кількісно представлена значно слабше. У віршах «Всюди хмари, чорні хмари...», «Де причина бід?», «Смерть жебрака» поет знову звертається до гостросоціальних проблемних явищ – масового безробіття, жебрацтва, голоду та зубожіння населення тогочасного Закарпаття. Ліричний герой цих поезій бачить несправедливість світу в масштабних картинах злиднів і горя свого народу, втрачає надію на можливість швидких соціальних змін, занурюючись у стан глибокої зневіри. Аналізовані вірші сповнені крайнього песимізму, який втілюється через символічні образи чорних хмар, вітру, морозу, а «Голод» тут – найчастіше образ персоніфікований, метафоричний. Проте в фінальній строфі поезії «Де причина бід?» з'являється усвідомлення необхідності діяти: «Ой, пора прогнати Голод від дверей, / ой, пора навчити розуму людей, / щоб вони позбулись злиднів, горя, мук, / щоб цїнилась праця мозолистих рук» [Гренджа-Донський 1981, с. 327].

У вірші «Чуже сміття» В. Гренджа-Донський стає на захист рідної мови від чужинців. Він добре усвідомлює значення мови для народу. Мова і народ у розумінні митця – поняття невіддільні, взаємозалежні. З першої ж строфи поет рішуче закликає до боротьби: «За Рідний Край, за Рідне Слово / Підем до бою в кожний час, / Нам не потрібна панська мова, / В сусідів зичена для нас» [Гренджа-Донський 1981, с. 327]. Автор з гордістю заявляє про єдність і тотожність закарпатців з усім українським народом: «Нас є вже сорок мільйонів, / Ми не народече, а народ» [Гренджа-Донський 1981, с. 327]. Митець виносить суворий моральний вирок запродавцям, які заради матеріальних вигод зрадили національні інтереси, чим прирекли своє ім'я на історичне забуття та ганьбу: «А хто за гроші, за вигоди / Продався нашим ворогам / То він є зрадником на-

роду, / На заник засудився сам» [Гренджа-Донський 1981, с. 327].

Гостро засуджує письменник відступництво й зраду серед народу у вірші «Ренегати». Для поета зрада своїм переконанням, ідеалам з корисливою метою і перехід на бік ворога – це найганебніший вчинок, найвища міра моральної деградації людини: «Вони є гірші ворогів, / бо чести ренегат не має, / він продає своїх братів / і рідну матір розпинає / і смочке кров з її грудей, / з тих самих, що його кормили...» [Гренджа-Донський 1981, с. 328–329]. Митець закликає до повної ізоляції ренегатів, вбачаючи в їхній діяльності пряму загрозу для стратегічної мети – національного відродження та соборності Закарпаття: «Хай буде він і рідний брат, / у мене втратив він пошану, / раз він мій ворог, ренегат, / то я на слово з ним не стану» [Гренджа-Донський 1981, с. 329].

Трагічні події державотворення Карпатської України та визвольні змагання краян, свідком і безпосереднім учасником яких був В. Гренджа-Донський, знайшли своє художнє відображення у віршах «З. XI. 1938», «В світ за очі», «Мені в наруччі умирав». Так, перша поезія має чітку часову прив'язку до Віденського арбітражу, який відбувся 2 листопада 1938 року, коли частину території Закарпаття (міста Ужгород, Мукачєво й Берегово) було передано Угорщині. Це стало важким ударом для Карпатської України, яка, втративши Ужгород, змушена була перенести свою столицю до Хуста. Поет не намагається приховати своє обурення за евфемізмами: «Зійшлись міністри в місті Відні, / Юрба диктаторів-нікчем, / Каті-арбітри божевільні, / Нас перекраляли ножем» [Гренджа-Донський 1981, с. 330]. Автор глибоко переживає за долю свого приреченого на утиски й денационалізацію народу, відокремленого новим кордоном, «бо їх прийдешнє невеселе, / бо їх положення страшне! / Потонуть в морі, у чужому, / Зазнають лиха і тортур» [Гренджа-Донський 1981, с. 330]. У фінальній строфі звучить мотив прощання митця з рідним Ужгородом, який він змушений покинути внаслідок трагічних геополітичних змін. Тут же автор заявляє про свою готовність до боротьби й самопожертви: «За тебе, рідний мій народе, / Я будь-коли на смерть готов» [Гренджа-Донський 1981, с. 330].

Суголосним до попередньої поезії є вірш «В світ за очі», написаний у березні 1939 року. Це митєва рефлексія на криваві події 15 березня під Хустом, які ознаменували остаточний розгром Карпатської України й окупацію Закарпаття Угорщиною з подальшим придушенням культурно-національного відродження краю, репресіями інтелігенції. У своїх спогадах В. Гренджа-Донський зазначає, що 17 березня попрощався з дружиною та дочкою й з наплічником покинув Хуст, що вже нагадував місто в облозі, з наміром дістатися на Гуцульщину й організувати там партизанський рух, проте в Тячеві його заарештували [Гренджа-Донський 1988, с. 200]. Відповідно маємо підстави припустити, що це остання поезія, написана автором до його ув'язнення. Змушений залишити свою землю й рід-

них митець із болем у серці прозирає своє невідоме майбутнє: «В світ за очі йду... Куди – не знаю, / топлюся і ловлюся за стебло, / та серце, краю мій, тобі лишаю, / з собою лиш беру своє перо <...> мене десь еміграція задушить, / тебе здавить брутальний окупант» [Гренджа-Донський 1981, с. 332]. Однак попри трагізм обставин, поет акумулює віру в історичну справедливість та неминуче відродження нації, яка колись все-таки звільнить свою землю від ворога-окупанта: «Та вічно тут не буде володіти, / ми ще розвалимо його тюрми! / Коли не ми, тоді хоч наші діти / здобудуть те, за що боролись ми...» [Гренджа-Донський 1981, с. 332].

У позабірковій спадщині В. Гренджі-Донського 1930-х років кількома поезіями представлена й інтимна лірика. Можемо виокремити вірші, в яких звучить мотив нездійсненого кохання, якому, незважаючи на взаємність, вищими силами визначено не збудитися («Ой, чому біліє біла полонина»); мотив звеличення кохання як високого почуття і найвищого щастя; оспівування радості від взаємного почуття, гармонії та духовного єднання з коханою людиною («Весняна ніч...», «Фарба забудьки», «О...»). Осібно стоїть автобіографічна поезія під назвою-криптонімом «М.», в якій вгадуємо приховане ім'я другої дружини поета Марусі, з якою він одружився навесні 1933 року. Саме цим роком датований вірш. Як відомо поет важко переживав сімейну драму, пов'язану з розірванням першого шлюбу, що відображає перша строфа: «Неначе та скеля / Давив мене жаль, / У серці пустеля, / Журба і печаль» [Гренджа-Донський 1981, с. 322]. У щоденнику за 31 жовтня 1931 року В. Гренджа-Донський так пише про свої переживання: «Навіщо було писати цілі романи про те ліквідування сердешних справ?! Від того часу забув, рани загоїлись і бачу, що все те була велика дурниця – проливати свої свята сльози надаремно за жінок!.. Ха-ха, дурниця тобі тепер, Василю, але ж тоді воно прокляте те серце пекельно боліло!» [Гренджа-Донський 1988, с. 104]. Тож поява в житті письменника юної землячки, з якою він був знайомий тривалий час, сприяла віднайденню внутрішньої рівноваги й зродила в серці митця щире почуття: «Хоч путь і терниста, / Себе віднайшов, / Весна промениста / Збудила любов. / Всі квіти у полі / Для мене цвітуть / І струни ізнову / Бренять і гудуть» [Гренджа-Донський 1981, с. 322–323].

Висновки. Позабіркова поетична творчість В. Гренджі-Донського 1930-х років демонструє певну кількісну регресію порівняно з попереднім десятиліттям. Помітне також зміщення тематичних полюсів з акцентуванням на пейзажній ліриці, що викликане, на нашу думку, потребою ескапізму митця-романтика, його бажанням відновити душевну рівновагу і внутрішній спокій, порушені дисгармонією життя серед людей. Знаходимо в аналізованому доробку й поетичні рефлексії на тему значення митця і його мистецтва в суспільстві. Поет вбачає в своїй творчості лікувальну й зцілювальну функції. Є тут і зразки адресованої колегам по перу епістолярної поезії, в якій автор

у поетичній формі розмірковує над долею поетів, актуалізує цілу низку злободенних тогочасних проблем краю: голод, бідність, безробіття, ренегатство, мовне питання та ін. Особливе місце се-

ред позазбіркової лірики митця зайняли сповнені болю й розчарування твори, в яких знайшли відображення боротьба за незалежність і трагічні події останніх днів Карпатської України.

Література

1. Барчан В. Поетична творчість Василя Гренджі-Донського : навчальний посібник. Ужгород: Карпати, 2004. 152 с.
2. И. Т. «Тобі, рідний краю». *Твори Василя Гренджі-Донського: у 12 т.* Вашингтон: Видання Карпатського Союзу, 1990. Т. XI. С. 238.
3. Козак М. Романтизм у ліриці В. Гренджі-Донського. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія філологія.* 2002. Вип. 6. С. 103–105.
4. Козак М. Фольклорні мотиви поезії Василя Гренджі-Донського. *Сучасні проблеми мовознавства та літературознавства.* Зб. наукових праць. Ужгород, 2000. Вип. 3. С. 310–315.
5. Мишанич О. Немов жаринка під попелом. *Твори Василя Гренджі-Донського: у 12 т.* Вашингтон: Видання Карпатського Союзу. Т. XII. 1992. С. 278–286.
6. Мольнар М. Доля співця полонин. Причинок до творчої біографії В. Гренджі-Донського. *Твори Василя Гренджі-Донського: у 12 т.* Вашингтон: Видання Карпатського Союзу, 1990. Т. XI. С. 101–131.
7. Романенчук Б. Василь Гренджа-Донський (23. 4. 1897 – 25. 11. 1974). *Твори Василя Гренджі-Донського: у 12 т.* Вашингтон: Видання Карпатського Союзу, 1981. Т. I. С. XI–XXVI.
8. Твори Василя Гренджі-Донського: у 12 т. Вашингтон: Видання Карпатського Союзу, 1981. Т. I. 456 с.
9. Твори Василя Гренджі-Донського: у 12 т. Вашингтон: Видання Карпатського Союзу, 1988. Т. X. 516 с.
10. Ференц Н. Ідея соборності України у творчості Василя Гренджі-Донського. *Культура Українських Карпат: традиції і сучасність.* Ужгород: Гражда, 1994. С. 554–563.
11. Ференц Н. Творчість Шевченка в рецепції письменників Закарпаття. *Науковий вісник УжНУ. Серія: Філологія. Соціальні комунікації.* 2014. Вип. 1 (31). С. 252–257.
12. Шетеля В. Поетика романтизму у збірці «Квіти з терньом» В. Гренджі-Донського. *Науковий вісник Ужгородського університету. Серія: Філологія. Соціальні комунікації.* 2013. Вип. 1 (29). С. 221–226.
13. Шетеля В., Кордонєць О. Поетика позазбіркової лірики Василя Гренджі-Донського (поезія 1922–1931 рр.) *Науковий вісник Ужгородського університету. Серія: Філологія.* 2025. Вип. 2 (54). С. 142–149.

References

1. Barchan V. (2004) Poetychna tvorchist Vasyliya Grendzhi-Donskoho: navchalnyi posibnyk [Poetic work of Vasyl Grendzha-Donsky: a study guide]. Uzhhorod: Karpaty, 152 s. [in Ukrainian].
2. Y. T. (1990) «Tobi, ridnyi kraiu» [“To You, My Native Land”]. *Tvory Vasyliya Grendzhi-Donskoho: u 12 t.* Vashynhton: Vydannia Karpatskoho Soiuzu. T. XI. S. 238 [in Ukrainian].
3. Kozak M. (2002) Romantyzm u lirytsi V. Grendzhi-Donskoho [Romanticism in the Lyrics of V. Grendzha-Donskyi]. *Naukovyi visnyk Uzhhorodskoho natsionalnoho universytetu. Serii filolohiia.* Vyp. 6. S. 103–105 [in Ukrainian].
4. Kozak M. (2000) Folklorni motyvy poezii Vasyliya Grendzhi-Donskoho [Folklore Motifs in Vasyl Grendzha-Donskyi’s Poetry]. *Suchasni problemy movoznavstva ta literaturoznavstva.* Zb. naukovykh prats. Vyp. 3. Uzhhorod. S. 310–315 [in Ukrainian].
5. Myshanych O. (1992) Nemov zharynka pid popelom [Like an Ember Under the Ashes]. *Tvory Vasyliya Grendzhi-Donskoho: u 12 t.* Vashynhton: Vydannia Karpatskoho Soiuzu. T. XII. S. 278–286 [in Ukrainian].
6. Molnar M. (1990) Dolia spivtsia polonyn: Prychynok do tvorchoi biohrafii V. Grendzhi-Donskoho (Vstupna stattia do zbirky tvoriv poeta «Shliakhom ternovym», Priashiv, 1964) [The Fate of the Mountain Valley Singer. Supplement to the Creative Biography of Vasyl Grendzha-Donsky]. *Tvory Vasyliya Grendzhi-Donskoho: u 12 t.* Vashynhton: Vydannia Karpatskoho Soiuzu. T. XI. S. 101–131 [in Ukrainian].
7. Romanenchuk B. (1981) Vasyl Grendzha-Donskyi (23. 4. 1897 – 25. 11. 1974) [Vasyl Grendzha-Donskyi (April 23, 1897 – November 25, 1974)]. *Tvory Vasyliya Grendzhi-Donskoho: u 12 t.* Vashynhton: Vydannia Karpatskoho Soiuzu. T. I. S. XI–XXVI [in Ukrainian].
8. *Tvory Vasyliya Grendzhi-Donskoho: u 12 t.* [Works of Vasyl Grendzha-Donsky: in 12 vol.] (1981). Vashynhton: Vydannia Karpatskoho Soiuzu, T. I. 456 s. [in Ukrainian].
9. *Tvory Vasyliya Grendzhi-Donskoho: u 12 t.* [Works of Vasyl Grendzha-Donsky: in 12 vol.] (1988). Vashynhton: Vydannia Karpatskoho Soiuzu. T. X. 518 s. [in Ukrainian].
10. Ferents N. (1994) Ideia sobornosti Ukrainy u tvorchosti Vasyliya Grendzhi-Donskoho [The Idea of Ukrainian Unity in the Creative Work of Vasyl Grendzha-Donskyi]. *Kultura Ukrainskykh Karpat: tradytsii i suchasnist.* Uzhhorod: Grazhda. S. 554–563 [in Ukrainian].
11. Ferents N. (2014) Tvorchist Shevchenka v retseptsii pysmennykiv Zakarpattia [Shevchenko’s Creative Work in Reception of Transcarpathian Writers]. *Naukovyi visnyk UzhNU. Serii: Filolohiia. Sotsialni komunikatsii.* Vyp. 1 (31). S. 252–257 [in Ukrainian].
12. Shetelia V. (2013) Poetyka romantyzmu u zbirtsi «Kvity z ternom» V. Grendzhi-Donskoho [The

Poetic of Romanticism in the Collection “Flowers with Thorns” of Vasyl Grendzha-Donsky]. *Naukovyi visnyk Uzhhorodskoho universytetu. Serii: Filolohiia. Sotsialni komunikatsii*. Vyp. 1 (29). S. 221–226 [in Ukrainian].

13. Shetelia V., Kordonets O. (2025) Poetyka pozazbirkovoi liryky Vasylia Grendzhi-Donskoho (poeziia 1922–1931 rr.) [The Poetics of Vasyl Grendzha-Donskyi’s Extra-Collection Lyric Poetry (1922–1931)]. *Naukovyi visnyk Uzhhorodskoho universytetu. Serii: Filolohiia*. 2025. Vyp. 2 (54). S. 142–149 [in Ukrainian].

THE POETICS OF VASYL GRENDZHA-DONSKYI’S EXTRA-COLLECTION LYRIC POETRY (1932–1939)

Abstract. The article makes the first attempt to analyze the poetic heritage of Vasyl Grendzha-Donskyi, one of the most productive Ukrainian writers, specifically focusing on his poems written between 1932 and 1939. These works were not included in any separate collection and did not appear in his 1936 book “To You, My Native Land”. The relevance of the study stems from the fact that these artistic texts have not yet been introduced into scientific discourse.

The purpose of the article is to analyze the poetics of Vasyl Grendzha-Donskyi’s extra-collection lyrics of the 1930s. To achieve this goal, a general overview of the writer’s extra-collection lyrics of the selected period is provided, the key motifs of these works are systematized and classified, and their ideological and artistic analysis is performed. The study employs cultural-historical, hermeneutic, aesthetic, and biographical methods of literary analysis.

The research indicates that in the 1930s, V. Grendzha-Donskyi noticeably withdrew from active social life and began writing significantly fewer poetic texts. It is established that in the lyrics of this period, he poeticizes the past, draws on folklore sources and motifs, and admires nature. Landscape lyrics prevail here. In this way, the Romantic poet resorts to escapism, attempting to flee into nature, which provides him with vital energy and restores his mental equilibrium. The artist admires the summer and winter landscapes of his native land. Scenes of autumn nature encourage philosophical reflections on the meaning of life and its transience.

The article analyzes the extra-collection lyrics in which V. Grendzha-Donskyi contemplates the theme of the artist and art. It is found that, in the poet’s view, art performs a therapeutic function. Within the context of the artist and art theme, the writer’s epistolary lyrics addressed to his fellow writers are analyzed. The study also establishes that civic lyrics in the 1930s heritage are less represented compared to the previous decade. Here, the author raises issues of poverty, hunger, unemployment, renegadism, and the language question, while also celebrating the tragic events of the struggle for independence in the Carpathian region during the era of Carpatho-Ukraine.

Keywords: Transcarpathian literature, extra-collection lyrics, landscape lyrics, escapism, epistolary poetry, civic lyrics, intimate lyrics, autobiography.

© Шетеля В., © Кордонєць О., 2026 р.

Дата першого надходження рукопису до видання: 29.01.2026
Дата прийнятого до друку рукопису після рецензування: 26.02.2026
Дата публікації: 29.03.2026

Віктор Шетеля – старший викладач кафедри української літератури Ужгородського національного університету, Ужгород, Україна; victor.shetelia@uzhnu.edu.ua; <https://orcid.org/0000-0002-7416-5102>

Viktor Shetelia – Teacher of the Ukrainian Literature Department, Uzhhorod National University, Uzhhorod, Ukraine; victor.shetelia@uzhnu.edu.ua; <https://orcid.org/0000-0002-7416-5102>

Олександр Кордонєць – кандидат філологічних наук, доцент, Закарпатський угорський університет ім. Ференца Ракоці ІІ, кафедра філології, доцент; kordonets.oleksandr@kmf.org.ua, <https://orcid.org/0000-0002-4298-6096>

Oleksandr Kordonets – Candidate of Philology, Associate Professor, Ferenc Rákóczi II Transcarpathian Hungarian University of Higher Education, Department of Philology, Associate Professor; kordonets.oleksandr@kmf.org.ua, <https://orcid.org/0000-0002-4298-6096>